

STATENS
NATUR
OPPSYN

STATENS NATUROPPSYN ÅRSRAPPORT **2009**

DIREKTORATET FOR
NATURFORVALTNING

Innhold

Leder	3
Stein på stein	4
Restaurerer gård i nasjonalpark	8
Veilede i naturen	10
Satser på høfjells klima	12
Norge rundt med lavvo	14
Skottvatnet gror igjen	16
Kystlandskapet åpnes	20
Jerven – en jaget jeger	22
Om å jage et spøkelse	26
Uønskede arter svartelistes	29
Da kysten badet i olje	30
SNO i 2009	34
Tilsyn med nasjonale miljøverdier	34
Samarbeid og tjenestekjøp	34
Dokumentasjon av rovviltskader	35
Tilsyn og lovbrudd	35

Leider

2009 er historie, og SNO har lagt bak seg et nytt svært så aktivt år.

Det er en gjengs oppfatning at det er blitt jobbet mye, godt og målrettet i året som er gått. Dette gjelder også engasjert personell. Driften av Rovvilt- og Kystseksjonen er helt avhengige av den store jobben som utføres av hhv rovviltkontaktene og lakseoppsynspersonell, og gjennom tjenestekjøp fra fjellstyrer og Fjelltjenesten har alle seksjoner kommet i mål med sine oppgaver.

Mange nye medarbeidere har kommet på plass i 2009 – du kan jo gjette hvor mange? Som vanlig var søkermassen stor, og selv om man velger fra øverste hylle (med et mulig unntak for direktørstillingen), tar tilsettingsprosedyrene mye tid. Sytten nye medarbeidere (du tippet ikke det!) skal også følges opp, og for våre 3 seksjonssjefer ble det raskt klart at visse organisatoriske grep måtte tas. 2009 ble derfor det siste år med 3 SNO seksjoner.

Julenissen kom tidlig i 2009, og SNO som gaveutdeler, har maktet å oppfylle ønskene til svært mange rundt om i landets fylker. Håndteringen av "krisepakken" må gis terningkast 6, takket være en gedigen stå på vilje i alle ledd av organisasjonen. Samtidig har vi fått avdekket hvilket "umettelig" behov det er for ulike skjøtsel og tilretteleggingstiltak rundt om i landet.

Fra mange i lokalt SNO er det imidlertid påpekt at det ofte blir for liten tid til å følge opp kvaliteten på de mange tiltak som gjøres. I tillegg har vi et behov for en systematisk kompetanseutvikling på en rekke områder – kanskje i særlig grad på ulike skjøtselstiltak. Dette har vi tatt tak i, og effektene vil bli synlige i 2010.

2009 vil også bli husket for Naturmangfoldlovens opprettelse, og vår "verktøykasse" ble fylt med nye typer virkemidler. Alle i SNO vil måtte bruke mye tid på å sette seg inn i det nye lovverket. For å sikre en enhetlig og god oppsynspraksis, samt rettssikkerhet og rettslikhet for naturbrukerne, ble det allerede i 2009 igangsatt arbeid med å utvikle gode veiledere. I samarbeid med andre etater, vil dette arbeidet bli sluttført så raskt som mulig i 2010.

Naturmangfoldloven åpnet også opp for mange nye, og mer presise, SNO oppgaver. Prioriterte arter, utvalgte naturtyper og økologiske funksjonsområder ble i 2009 begreper som vil prege arbeidsdagen vår i årene som kommer. Dette illustrerer klart at SNO forventes å levere både mer og bedre "naturtilstandsdata" i årene som kommer. For å sikre gode rutiner i dette arbeidet kreves det derfor et nært samarbeid mellom SNO og de vi kjøper tjenester av.

Foto: Jostein Sandvik

2009 var også Kulturminneåret. SNO har hatt en betydelig aktivitet på feltet, og mange i organisasjonen ønsker å jobbe mer med kulturminner. Det har i mange år blitt påpekt at samarbeidet mellom Riksantikvaren – fylkeskommunene og SNO bør utvikles. Med noen få hederlige unntak, må det vel likevel fastslås at 2009 føyer seg inn i rekken av år hvor viljen til samarbeid er større enn det resultatene skulle tilsi. Nye "koster" både i RA og SNO har nå plukket ut 3 fylker hvor vi skal ha et særskilt fokus på samarbeidsprosjekter; Vestfold, Oppland og Nord-Trøndelag. Så får vi se om vi i 2010 makter å få til konkrete samarbeidsprosjekter.

Vi har i år "pusset opp" årsrapporten. Den har nok ikke funnet sin endelige form, men vi håper den kan gi dere en liten smakebit av SNOs aktivitet i 2009. God fornøyelse.

Reidar Andersen
direktør

STEIN

Stien opp til Skålatårnet ved Jostedalsbreen går fleire stadar i steinur og er difor lite synleg i landskapet.

På Stein

Stiane i nasjonalparker og verdsarvområde blir reparerte for å hindre terrengslitasje og erosjon. Turgåarane applauderer dei flotte stiane, og vegetasjonen rundt får vere i fred.

Gamle steinsette stiar og ferdsleveggar blir utbetra. Stein etter stein blir satt godt ned i bakken og vatnet leia unna. Vi brukar norsk og walisisk erfaring og steinleggjareksperter frå Nepal. Fleire kilometer med sti er reparert og mange tonn stein er flytta.

Motbakkar er "in"

Over Besseggen går det om lag 40 000 personar i året, opp til Skåltårnet kring 10 000, og Fanaråken har også besøk av mange tusen turgåarar og trimmarar kvart år. Dette er populære stiar i Jotunheimen og Jostedal-breen nasjonalparker.

Eit av føremåla med vernet er friluftsliv, så turgåarane er hjarteleg velkomne.

Men stiane blir slitte; dei blir djupare, det blir laga nye stiar ved sidan av og folk tek snarveggar. Når regnvêret sett inn, og snøsmeltinga får herje, blir stiane mange stader omgjort til små elvar. Utgraving og erosjon er resultatet.

Steinsetting beste løysing

Det er tidlegare gjort mange forsøk på å reparere stiar for å hindre terrengslitasje. Oppsetting av stengsel og ut-

Det er naudsynt med omfattande grunnarbeid for å lage stiar som kan tåla vatn og slitasje.

Foto: Anne Rudsengen

Informasjon til turistane om stiprosjektet og det arbeidet som føregår er viktig med så omfattande tiltak i ein nasjonalpark

legging av plank er nokre tiltak. Eigne erfaringar og erfaringar frå utlandet viser at dette berre er førstehjelpstiltak. På sikt er bruk av stein den beste løysinga. Steinen blir satt godt ned i bakken og lagt noko ujamnt for å få ein naturleg trasè i terrenget. Regnvatn og smeltevattn blir leia vekk gjennom steinbygde stikkrenner.

I det slitte og eroderte terrenget ved

stien freistar vi å få den naturlege vegetasjonen tilbake. Vi revegeterer, det vil si at vi planter inn delar av torv, lyng og anna vegetasjon som veks i området. Slik vil villstiar og snarveggar etterkvart gro igjen.

Nokre plassar frakter vi stein med helikopter til dei stadene stien skal reparert. Dette gjer vi for ikkje å øydelegge den sårbare fjellvegetasjonen i verne-

områda. Miljørekneskapen trur vi går opp, fordi den steinsatte stien truleg vil vere eit tiltak som varer i fleire generasjonar.

Vidareføring av 100 års arbeid

Å bygge med stein for å komme fram i terrenget er ikkje noko nytt her til lands. Fleire stader i verne-områda våre finn vi flott oppbygde stølsveggar, oppmura bruer og fint bygde steintrapper. I Nærøyfjorden landskapsvernområdet vart den gamle vegen langs fjorden ved Dyrdal bygd opp igjen i sommar.

På stien opp til Skålatårnet, i Jostedal-breen nasjonalpark, vart det for over 100 år sidan bygd mange steintrapper og lagt steinhellar gjennom steinurene. Dette arbeidet har blitt vidareført gjennom både dugnad og arbeid organisert av SNO.

Foto: Anne Rudsengen

Byggingen av Skålatårnet, eller Kloumannstårnet, starta i 1891. Tårnet ligg på toppen av Skåla, 1843 moh. Det er utan tvil Noregs - om ikkje verdas - mest eigendommelege turistthytte med 20 sengeplassar, og vert drive av Bergen Turlag.

Foto: Anne Rudsengen

Foto: Anne Rudsengen

) Seks sherpaer frå Nepal bidrog med sin erfaring med steinarbeid. På sidane av stien vart vegetasjonen bygd opp att av plantar og gras frå området.

Kompetanse frå Nepal

Vi har leigd inn steinleggjarkompetanse frå Nepal, og i alt seks sherpaer bidrog med sin erfaring og arbeidsinnsats i 2009. Sherpaene bur i over 3000 meters høgde i heimlandet sitt, og ferdsla til og frå bygdene går på stiar, gjerne steinbygde. Bygging og utbetring av stiar er difor noko dei lærer frå dei er små.

Å bere tungt og å samarbeide om arbeidet er også eigenskapar dei har med seg som kjem godt med i stiarbeidet. I tillegg er det inga sak for sherpaene å meistre dei omskiftlege vêrtilhøva i norske fjell. Alle oss i SNO og våre lokale samarbeidspartnarar har lært mykje av samarbeidet med sherpaene. Dei har tilført oss mykje meir enn berre kunnskap om reparering av stiar. For i møtet med dette blide fjellfolket, er det lett å få nye tankar om verdiar og prioriteringar i kvardagen.

Lokalt forankra prosjekt

På stien til Skålatårnet bruker vi også ei spesialkonstruert gravemaskin som kan "gå" i terrenget og som sett lite spor. Med maskina blir steinane lagt ned i terrenget og låst saman i kvarandre.

Foto: Anne Rudsengen

På 1700 moh. nær toppen av Skåla ligg dei gamle stiane like fine, som vart bygd for over 100 år sidan. Her er fin utsikt vestover Nordfjorden.

Lokale entreprenørar har utvikla stor erfaring med dette. Og sjølv om det til tider er ein del "anleggsarbeid" i fjellet, får vi berre ros og skryt av arbeidet som blir gjort.

Mykje godord er det også i Stryn, der Skålastiprosjektet er eit samarbeid mellom reiselivet, næringslivet, lag- og organisasjonar, grunneigarar og kommune i tillegg til Fylkesmannen og Statens naturoppsyn.

Velkommen på dei nye steinsette stiane i fjellet!

RESTAURERERER

gård i nasjonalpark

På nordsiden av elva, der Bergslåttåga møter Stormdalsåga, finner vi Stormdalsgården. Fra E6 på Storvoll er det rundt 10 kilometer vestover å gå på merket sti inn til gården. Fra gården kommer du deg vestover til Blakkådalen via Lille-Stormdalen, og også nordover Stor-Stormdalen til Tollåsandan og til Søndre-Bjöllåvatn.

Tolv beboere på gårdene

Stormdalsgården ble ryddet ca. 1850 av Lars Iversa fra Tørrbekkmoen på Storforshei. Han og broren hadde gård på hver side av Stormdalsåga. På det meste hadde de to hester, ti kyr og seksten småfe til sammen, og i 1865

både det tolv personer på gårdene. Gårdene ble fraflyttet rundt 1890 og 1905. Flere av de som bodde der utvandret til Amerika.

Fram til 1970-tallet sto Stormdalsgården uten at det ble gjort noe med den. Da startet en frivillig gruppe, å restaurere den. Med enkle midler og entusiasme ble den restaurert i løpet av 70-80-tallet slik at gården sto klar til nasjonalparken ble åpnet i 1989.

Base for Fjelltjenesten

Siden 1989 er gården blitt driftet av Statskog Fjelltjenesten, med midler først fra Fylkesmannen i Nordland og senere

med SNO sine tiltaksmidler. Gården består av to beboelsesenheter, et vedskjul og en utedo. SNO står for vedlikehold på hus og trekkbåtssystem over Stormdalsåga, vedhogst, og sørger for frakt av gass, søppel og nødvendig utstyr.

Fjelltjenesten benytter gården som base både vinter og sommer i forbindelse med oppsynsoppdrag i nasjonalparken. Den står åpen til fri benyttelse for allmennheten, og årlig har gården om lag 200 overnattingsdøgn.

Den ene delen av gammelhuset var i så dårlig forfatning at det måtte rives og tømres opp på nytt.

Materialer ble fraktet inn til gården med helikopter.

Stormdalsgården i Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark i Rana kommune blir nesten som ny igjen. Gården er en viktig del av kulturhistorien i området, og et ypperlig utgangspunkt for å nå noen av de flotteste villmarksområdene i nasjonalparken.

Husene tatt ned

Våren 2008 ble det konstatert at gården var i så dårlig forfatning at noe alvorlig måtte gjøres. Forskjellige forslag ble diskutert, men til slutt ble det enighet om å ta ned begge husene. Det ville gi best mulig oversikt over situasjonen og lette hevingen og oppbyggingen. Arbeidet skulle gjøres grundig, slik at gården kan stå i mange tiår fremover.

Det ble gitt tiltaksmidler til totalrenovering på budsjettet for 2009 og vinteren og våren 2009 ble brukt til å skaffe tilveie tømmer, materialer og alt annet utstyr. Det ligger generelt

betydelige utfordringer i å planlegge og restaurere gamle tømmerbygninger. Stadig dukker det opp uforutsette ting som gjør at man må improvisere og logistikken langt inne i fjellet er en annen ting som gjør det utfordrende.

I mai startet arbeidet med å rive den ene delen og gjøre klart for tømring og legge til rette for transport. Et helikopter løftet inn ca. 9-10 tonn med tømmer, materialer og utstyr og så startet arbeidet med å tømre opp igjen og bordkle peisestuedelen av gården.

"Reddet" av regjeringens krisepakke

Prosjektet skulle da være ferdig, men arbeidet var i realiteten bare halvgjort. Ekstratildelinger fra regjeringens krisepakke gjorde det mulig å starte opp igjen arbeidet i august. Den andre delen av bygningen ble da tatt ned og satt opp igjen. Siste torvlegging ble gjort i midten av september, slik at det nå gjenstår bare litt arbeid med bordkledning og maling, som vil bli utført i 2010. Da vil Stormdalsgården framstå som "ny" og forhåpentligvis være til glede for turgåere og andre brukere av nasjonalparken i mange år framover!

Det jobbes med den nye delen av huset.

Stormdalsgården, slik den ser ut etter restaureringsarbeidet, september 2009.

VEILEDE

Kunnskap om natur og kultur er en forutsetning for miljøengasjement og forståelse for bærekraftig bruk og vern av natur nasjonalt og internasjonalt.

i naturen

Naturveiledning og kunnskapsformidling til allmennheten er prioritert virkefelt i miljøpolitikken. Loven om naturoppsyn definerer veiledning som en hovedoppgave for SNO. Alle ansatte i SNO har dette som en del av sin virksomhet, og prosjektet som ble gjennomført i Jotunheimen i 2009 var en del av SNOs utviklingsarbeid på dette området.

I 2007 opprettet SNO fire stillinger med naturveiledning som hovedoppgave. Stillingene ble lokalisert til Norsk Villreinsenter Sør på Skinnarbu og Norsk villreinsenter Nord på Hjerkin. I 2009 tilkom en naturveilederstilling ved Hardangervidda natursenter i Eidfjord.

Barn og unge er en hovedmålgruppe for naturveiledningen. Siden oppstarten har naturveilederne derfor utviklet veiledningsopplegg for skoler, og gjennomført disse i stort omfang for skoleklasser på alle nivå.

I sommersesongen skjer mye av naturveiledningen i felt, for eksempel ved turisthytter og innfallsporter til nasjonalparker der folk ferdes. Det er SNOs ambisjon å utvikle naturveiledning i Norge, både i egen organisasjon og i samarbeid med de ideelle friluft- og naturvernorganisasjonene, museene, nasjonalparksentrene og andre institusjoner som driver natur- og kulturveiledning i forskjellig omfang. Fra og med 2010 får SNO en egen seksjon

Skoleklasser er en viktig målgruppe for naturveiledningen i SNO.

for naturveiledning med seksjonssjef ved hovedkontoret i Trondheim.

Naturveiledning i Jotunheimen

Hvordan ta vare på det enestående samspillet mellom høye fjell og dype daler i Norges mest alpine landskap? Naturveiledere skal gi brukerne større innsikt, respekt og engasjement i forhold til Jotunheimen nasjonalpark.

Jotunheimen nasjonalpark og Utladalen landskapsvernområde er opprettet for å verne landets mest alpine landskap. Menneskene har brukt disse naturherlighetene i årtusener, fra de første jegerne som fant veien til fjells til dagens turister.

Turen over Besseggen er fremdeles en av de mest populære i den norske fjellheimen. Årlig strømmer nærmere 250 000 besøkende inn i Jotunheimen. Men hva kan vi gjøre for å unngå at brukerne skader naturen de kommer for å oppleve? Og hvordan kan vi bidra til at de reiser hjem med større innsikt, respekt, engasjement og omsorg for natur- og kulturmiljøet?

Veileder og formidler

SNO har en viktig rolle som veileder og kunnskapsformidler i møtet med publikum. Det la den politiske ledelsen i Miljøverndepartementet sterk vekt på ved markeringen av SNO sitt 10-årsjubileum i 2006.

Kurset la vekt på innføring i basiskunnskap knyttet til natur- og kulturlandskapet i Jotunheimen. Ellers inngikk også generell veiledningsmetodikk, bærekraftig reiseliv, friluftsliv og målgruppekjennskap, og i tillegg ble det lagt vekt på natur- og kulturforståelse i et internasjonalt perspektiv. Fagpersoner fra lokalmiljøene var med som veiledere på hele eller deler av kurset. På denne måten fikk prosjektet en solid forankring lokalt.

Derfor tok forvaltningsmiljøet i Jotunheimen høsten 2008 initiativ til et forsøksprosjekt med å ansette naturveiledere i sommersesongen. Naturveilederne skal være et viktig supplement til den naturveiledningen som andre i SNO og øvrige aktører utfører ellers.

Ansatte seks veiledere

Ei prosjektgruppe ledet av SNO Vang i Valdres ble etablert. Den besto ellers av Fylkesmannen i Oppland, Norsk Fjellmuseum og Utladalen Naturhus. Prosjektgruppa bestemte seg for å ansette seks naturveiledere fordelt på tre team. Hele 82 søkere viste sin interesse da stillingene ble lyst ut.

Alle seks ble kurset i ti dager i starten av sommersesongen, Jotunheimen rundt. Kurset ble utarbeidet av prosjektgruppa med bakgrunn i Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvarens forslag til hva en opplæring av guider burde inneholde.

Samarbeid med turistnæringa

Fra starten av juli til utgangen av august var alle naturveilederne i sving ute i sine respektive arbeidsområder. Ett team opererte på Lom-siden av nasjonalparken. Det andre teamet hadde ansvaret for Gjende-området og Vågås del av nasjonalparken, mens det tredje teamet jobbet med utgangspunkt i Utladalen, på sør- og vestsiden av Jotunheimen. I tillegg til å være mye ute der folk ferdes, samarbeidet naturveilederne med turistbedriftene og andre aktører i området.

I starten av september ble sommersesongen oppsummert på et seminar ved Norsk Fjellmuseum, der tema var naturveiledning i nasjonalpark. Vel 50 deltagere møttes i Lom, blant dem 12 naturveiledere fra Finland, Danmark og Island. Publikum og samarbeidspartnere har gitt entydig positive tilbakemeldinger på vår satsning på egne naturveilederstillinger i Jotunheimen. Erfaringene fra prosjektet blir viktig å ta med på veien videre i utviklingen av norsk naturveiledning.

Rollespill og bruk av kostymer gir en ekstra dimensjon i naturveiledningen.

SAT

Funnet av en flere tusen år gammel sko var første steg mot Klimapark2469 i Jotunheimen. Klimaparken skal bli en unik arena for formidling, forskning og verdiskaping.

Ideen til Klimapark2469 oppstod da arkeologiske funn fra reinsjakt i tidligere tider smeltet ut av isen i Jotunheimen. I 2007 ble en ca. 3400 år gammel sko oppdaget ved en snøfonn ved Kvitingskjølen i Lom, og det er den eldste skoen som er funnet i Norge. Fonna kan ikke ha vært så liten siden bronsealderen, for da ville skinnskoen raskt blitt ødelagt i kontakt med luft.

Unike funn på 1800 meter

Ved Juvfonna i nærheten av Galdhøpiggen, helt inn til Jotunheimen nasjonalpark, er det også gjort unike funn. Her på 1800-1900 meters høyde over havet er de arktiske klimaprosessene tydelige, med opptining av permafrost og bresmelting.

I dette området ferdes mange turister som kommer bilveien opp fra Bøverdalen, med sommerskisenteret eller bestigning av Galdhøpiggen som mål. Juvasshytta, det store knutepunktet i området, har siden starten i 1885 tatt imot fjell-

Over: Skremmepinne brukt under villreinfangst i steinalderen, tint fram fra Juvfonna høsten 2009. Bakgrunnsfoto: Jostein Sandvik

Foto: Jostein Sandvik

SER

på høyfjells klima

Tekst: Rigmor Solem

folk. Området er godt tilgjengelig, og det egner seg derfor meget godt for tverrfaglig formidling knyttet til natur- og kulturarven i lys av våre dagers globale miljøutfordringer.

Utstilling og høyalpin arena

Visjonen er at Klimapark2469 skal bli en unik arena for formidling, forskning og verdiskaping knyttet til klimaendringer, kulturminner og høyfjellsnatur i et langtidsperspektiv. Klimaparken skal bestå av en høyalpin arena ved Juvasshytta og Galdhøpiggen samt en ny utstilling på Norsk Fjellmuseum i Lom, hvor blant annet de arkeologiske funnene skal inngå. Barn og unge er den viktigste målgruppen.

Både Oppland Fylkeskommune, Fylkesmannen i Oppland, Lom kommune,

Norsk Fjellmuseum, Nasjonalparkriket og SNO har i 2009 vært involvert i forprosjektet til Klimapark2469, hvor utfordringer og muligheter er utredet. SNO Jotunheimen har sammen med Norsk Fjellmuseum hatt prosjektlederansvar for formidlingsdelen av forprosjektet.

Arrangerte klimakamp

En egen klimaparkveileder ble ansatt i sommersesongen, samtidig med naturveilederne i Jotunheimen, med et spesielt ansvar for å lage ulike formidlingsopplegg både for turister og barn og unge. Klimaparkveilederen samarbeidet nært med naturveilederne om flere av oppleggene. Blant annet om en ukes Klimakamp i august, der ungdom fra Nasjonalparkriket, Danmark, Polen og Canada hadde leir sammen i Klimaparkområdet.

Deltagerne møtte miljøvernminister Erik Solheim da han besøkte Lom i forbindelse med åpningen av Breheimen nasjonalpark i august. I tillegg var alle niendeklassene i Nord-Gudbrandsdalen invitert til en dags formidling i Klimaparken etter skolestart i august. I alt 350 skoleelever har vært med på dette opplegget. Tilbakemeldinger fra skolene var gjennomgående gode i etterkant.

Kartlegger sårbar fauna

En annen viktig oppgave i forprosjektet har vært å kartlegge sårbarhet i forhold til fauna, vegetasjon og kvartærgeologi. Et konsulentfirma er engasjert i forprosjektperioden for å utrede Klimapark 2469 som konsept. Konsulentrapport og sluttrapport fra forprosjektet vil foreligge utpå nyåret 2010.

Fra åpningsseremonien i Lom for Breheimen nasjonalpark.

Informasjonsskilt om klimaprojektet ved Juvasshytta, nedenfor Galdhøpiggen.

Foto: Jostein Sandvik

NORGE RUNDT

I arbeidet med info blir lavvo ofte brukt som arena for undervisning, historier og undring med bål i sentrum.

Foto: Live S. Danielsen

Foto: Rigmor Solen

med lavvo

Utviklings- og miljøvernminister Erik Solheim holdt åpningstalen under markeringen av Markaloven og "vernet av Oslomarka" i september 2009.

Lavvoen er ca 40 m² i grunnflate og stengene og treverket i konstruksjonen veier over 300 kg.

Foto: Maj Bakken

Foto: Maj Bakken

Foto: Maj Bakken

Foto: Live S. Danielsen

Skottvatnet

Foto: Finn Bjørnmyr

Vannstanden er blitt lavere og gjengroingen har økt merkbart i Skottvatnet de siste årene. Nå er det satt i gang tiltak for å få fuglene tilbake til naturreservatet i Sel kommune i Gudbrandsdalen.

Skottvatnet ligger lett synlig fra E6, ved Gudbrandsdalslågen rett sør for Otta. Tilsig av næringsstoffer og lavere vannstand har ført til sterk igjen-groing de senere årene.

Foto: Finn Bjørnmyr

gror igjen

Tekst: Finn Bjørnmyr

Skottvatnet ble vernet som naturreservat i 1990 fordi det blant annet var et av Opplands viktigste trek- og myteområder for toppand. Men etter 2001 er toppanda bare registrert fåtallig om våren, og også andre fuglearter har hatt en kraftig tilbakegang. Dette skyldes både lavere vannstand og gjen-
groing. På ettersommeren og høsten er det nå som regel bare et lite åpent vannspeil i naturreservatet, og i perioder er vannstanden så lav at mudderflatene rundt vannet blottlegges.

Vil gjenopprette verneverdiene

Totalt er det registrert 91 fuglearter i området, blant dem 17 som står på den nasjonale rødlista. Gjennom arbeidet med forvaltningsplanen ble det bestemt å iverksette tiltak for å gjenopprette verneverdiene, spesielt knyttet til fugl i området.

Tidligere ble store deler av vannspeilet dekket av planter i løpet av sommeren.

Foto: Finn Bjørnmyr

Foto: Finn Bjørnmyr

Gravemaskinene fikk bedre arbeidsforhold etter at isen og tela kom.

Foto: Finn Bjørnmyr

En midlertidig transportvei ble laget inn i området for å kunne få ut overskuddsmassen.

Foto: Finn Bjørnmyr

Mange tonn tunge gravemaskiner hadde problemer med å holde seg flytende på mudderflatene ved vatnet.

Påvirket av mennesker

Årsaken til endringene i reservatet er ikke entydige, men de skyldes trolig masseuttak nord for vannet (slammet ble sedimentert i Skottvatnet) og rensing av en kanal nedstrøms. I tillegg ble nok mye masse liggende igjen i dette området etter flommen i Gudbrandsdalslågen i 1995.

Denne typen grunne, næringsrike kulturlandskapssjøer er også en naturtype som er utsatt for gjengroing. I

Skottvatnet naturreservat er imidlertid den naturlige prosessen sterkt påvirket av menneskelig aktivitet.

Miljøvennlig arbeid

Nå er det bestemt å ta ut 20 000-25 000 kubikkmeter masse fra vannet, og dybden blir da mellom 40 og 80 centimeter. Delene med intakt sumpvegetasjon blir ikke rørt. Massen som blir tatt opp vil bli brukt i landbruket. Prosjektet er et samarbeid mellom grunneierne, Sel kommune og Fylkesmannen i Oppland. SNO har ansvaret for å få gjennomført tiltakene, som i praksis blir utført av NVE sin anleggsavdeling. De har spisskompetanse på gjennom-

føring av anleggsprosjekter i forhold til helse, miljø og sikkerhet. Maskinene deres bruker miljøolje, og det er tatt spesielle hensyn for å unngå lekkasje av drivstoff og andre faktorer som kan skade miljøet.

Arbeidet må også gjennomføres i en periode med lite vann og fugl i området, for ikke å forstyrre fuglelivet og for å unngå slamproblemer for sumpvegetasjonen. Dette er også positivt for å slippe avrenning til kanalen nedenfor. Arbeidet startet i 2009, og ble avsluttet i februar 2010. Det fikk en kostnadsramme på vel 2 millioner kroner.

Toppand hann. Foto: Jostein Sandvik

Målet er at fuglene igjen finner veien tilbake til Skottvatnet naturreservat!

Tiltak i verneområder

Mange verneområder i Norge har behov for skjøtsel for å ivareta verneformålet, og i 2009 ble det brukt ekstra mye midler på skjøtselstiltak, tilrettelegging og oppsyn i norske nasjonalparker og verneområder.

Totalt ble det brukt over 90 millioner på tiltak i nasjonalparker og verneområder i 2009, hvorav 45 millioner ble finansiert gjennom den såkalte "krisepakken".

	Nasjonalparker	Verneområder
Totale tiltaksmidler		
Tildelt SNO Krisepakken	25 000 000	20 000 000
Tildelt SNO ordinær tildeling	18 891 000	30 671 000
Totalt til tiltak i NP og VO	43 891 000	50 671 000
Herav		
Ordinær tildeling fylkesmennene	5 494 000	14 216 000
Krisepakken tildeling fylkesmennene	6 571 000	14 659 000
Sum tildelt fylkesmennene	12 065 000	28 875 000

Skottvatnet før restaurering.

KYSTLANDS

**Raet landskapsvern-
område i Aust-Agder
ble opprettet 15.
desember 2000 og er
på 21300 da, hvorav
ca 18000 er havareal.**

Jerksolmen, eller Jerken som den kalles lokalt, ligger helt vest i landskapsvernområdet, mens Tromlingene ligger helt øst. På begge disse holmene, som minner mye om hverandre i form og kvalitet, har det skjedd en omfattende gjengroing. Det er einer som dominerer i det gjengrodde landskapet på begge holmene.

Høsten 2007 ble det tatt i bruk en ny metode for å rydde einer og kratt. En minigraver med klo ble tatt i bruk for å

dra opp einerbusker og annen vegetasjon med rota, for deretter å samle dette for brenning på utvalgte bålplasser. Dette viste seg å være langt mer effektivt enn tidligere utprøvde metoder som brenning, "kakestykkehogst" for å hindre sand- og jordflukt, saltvannssprøyting for å saltdrepe busken og manuell hogst med motorsag og ryddesag på grønne busker. Maskinen som er brukt er en midtels stor, beltegående, minigraver på 2,8 tonn. Maskinen drar opp eineren med røttene og flere m2 kan tas i et jafs. Meto-

*Jerksolmen, lengst vest i Raet landskapsvern-
område, Aust-Agder, var tett bevokest av
einer og kratt for restaureringsarbeidet
startet*

KAPET åpnes

Tekst: Arild Pfaff

den forutsetter manuell etterpussing og søppelplukking, men anses å være overraskende skånsom. Det er lite ødeleggelse utover overflatesår i humuslaget

Med denne erfaringen i bakhånd fortsatte rydding på Jerken og Tromlingene høsten 2009, med minigraver og klo. Begge årene deltok en gruppe fra Arendal kommune som kaller seg "Velkommen til Fellesskap" (VTF) med etterryddingen, mens gravemaskinføreren ble hyret inn lokalt. Arbeidet på Jerken startet i slutten av august og flyttet over til Tromlingene i midten av oktober. Til sammen har rydding av primært einer i Raet landskapsvernområde holdt på i overkant av 10 uker høsten 2009. Gravemaskinføreren har arbeidet i ca 600 timer. En håndfull personer fra VTF har jobbet i deler av denne perioden. Det er viktig at dette arbeidet ikke blir gjort i vår- og sommersesongen.

Jerken er ferdig ryddet, mens det resterende arealet på Tromlingene som

Gravrøysene på Jerkholmen ble ryddet fram fra krattet og kulturlandskapet åpnet seg.

anses å være av en tilsvarende karakter som det som ble ryddet i 2009 er beregnet til ca 150 daa. Totalt ble ca 47 da ryddet i 2009 i Raet landskapsvernområde. Ut fra de totale utgiftene gir dette en kostnad per dekar på ca kr 11.000. Med tilsvarende forutsetninger vil dette være et nyttig erfaringstallet ved tilsvarende ryddeaksjoner andre steder.

Rydding av einer og kratt 2009

Jerkholmen ryddet area ca 32 da
Tromlingene ryddet area ca 15 da
Totalt ryddet areal ca 47 da
Arbeidsperiode 10 uker
Bruk av gravemaskin 600 timer
Total kostnad kr. 516.000
Kostnad pr. da kr. 11.000

); En spesiell metode ble utviklet, ved bruk av en liten gravemaskin ble busker og kratt dratt opp med rota. Arendal kommune stilte med arbeidskraft fra prosjektet "Velkommen til Fellesskapet" til etterryddingen.

JERVEN

Jerven er en ensom jeger i fjellet. Den streifer rundt i sitt leveområde og kan tilbakelegge flere mil i døgnet.

- en jaget jeger

Tekst: Vegar Pedersen

Jerven har status som truet, men dreper selv sau og rein. Det skaper konflikter.

Jerven er det største mårdyret i Norge, og fins utbredt i fjellområdene fra Finnmark til sentrale fjellstrøk sør i landet. Den er en utpreget jeger og kadaver-spiser, og utbredelsen av jerv er i stor grad sammenfallende med tilgang på rein.

I Norge er jerven det dyret som tradisjonelt gjør mest skade på tamrein og sau. Stortingets målsetning om 39 år-

lige valpekull av jerv er en avveining mellom skadenivået og opprettholdelse av bestanden. Når bestanden ligger over dette målet, slik som i 2009, blir det åpnet for lisensjakt på jerv. I tillegg er det i noen tilfeller aktuelt å gjennomføre skadefelling eller ekstraordinært uttak for å redusere tapet av beitedyr. Det er SNO som får i oppdrag å gjennomføre ekstraordinære uttak.

Foto: Automatisk viltkamera

Jerv på foringsplass for fjellrev på Varanger.

I 2009 gjennomførte SNO, på oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning (DN), i alt sju uttak fra hi, hvor tisper og valpene ble avlivet. Forvaltningen bestemte også å gjennomføre ekstraordinært uttak av jerv før valpesesongen 2009, på bakgrunn av registreringsdata fra 2008. SNO brukte da helikopter til å ta ut 20 voksne jerv.

Registrerer jervebestanden

Bestandsregistrering er viktig i dagens kunnskapsbaserte forvaltning. Årlig bruker SNO betydelige ressurser på å registrere jervebestandens størrelse, ved å besøke kjente hi hvor tisper får valper og samle inn ekskrementer for DNA-analyse. Lite aner vel jerven, der den

Jerven er sålegjenger som har 5 tær på hver fot. På hard snø vil den minste tåa ikke gi avtrykk, men framføttenes hæl (t.v.) er som oftest synlige i sporet.

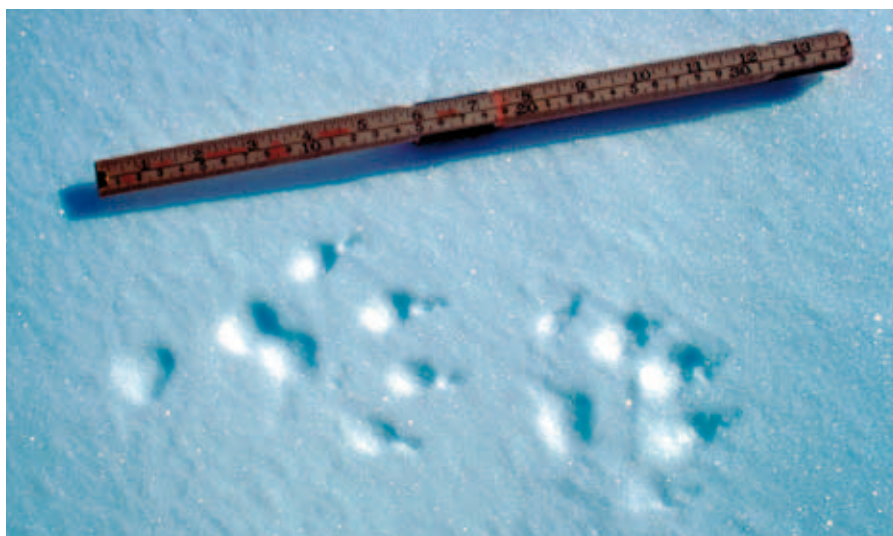

Foto: Lars Gangås

Foto: Lars Gangås

Ved hiuttak eller annen ekstraordinære avliving av jerv som SNO utfører, blir alltid de voksne jervene bedøvet (immobilisert) før eventuell avliving for å forsikre oss mot at det ikke blir morløse unger igjen i et hi.

farer omkring på jakt etter noe å spise, at dens spor og avføring skal være av slik interesse.

SNO har ansvaret for å koordinere letingen etter jervens hi, og for å samle

inn DNA-materiale. Feltarbeidet utføres av SNO, lokalt engasjerte personer, bygdeallmenninger, Fjelltjenesten i Troms og Nordland og Fjellopsynet i Sør-Norge. Til sammen er over 100 personer involvert i dette sporingsarbeidet

som starter opp i begynnelsen av mars måned.

Trenger snø og godt lys

Da har de fleste jervtispeene født valpene sine i ei snøfonn oppe i fjellet. Ved dette hiet vil jervtispa ha tilhold fram til månedsskiftet april-mai. Man er avhengig av gode lys- og snøforhold når man skal følge jerven, og godværsdagene i mars og april blir derfor godt utnyttet.

Metodikken rundt overvåkingen av jervbestanden er basert på kontroll av tidligere kjente steder hvor tispa får valper, leting etter nye hi og innsamling av biologisk materiale for DNA-analyse. I 2009 ble 244 kjente lokaliteter hvor tisper har født valper kontrollert. Dette er steder hvor det er påvist valpekull én eller flere ganger siden begynnelsen av 1990-tallet, og som følges opp med minimum tre besøk årlig for å få avkreftet/bekreftet valper.

Foto: Vegar Pedersen

Spor etter ei jervetispe med en unge.

Foto: Rein-Arne Golf

Jerven er ofte på farten.

Mer enn to ganger rundt ekvator

Dette medfører en betydelig leiteinnsats med i alt 1133 besøk på de kjente stedene for valpefødsler i 2009. I tillegg utføres leting i nye områder der jervens aktivitet, eller tap av beitedyr, tilsier at det kan være hi med valper. Vinteren 2009 ble det totalt tilbakelagt over 110 000 kilometer på ski, med snøscooter, og med helikopter på leting etter jerv. Dette tilsvarer en distanse på mer enn to ganger rundt ekvator.

I forbindelse med letingen prøver feltmannskapene i størst mulig grad ikke å forstyrre tisper som har fått valper. Jerven er som andre dyr sårbar for forstyrrelser i perioden når valpene er små. I tilfeller hvor det på vinterføre ikke lykkes å få avklart om det har vært valpefødsel på lokaliteten, gjennomføres kontroller på barmark i løpet av juni og juli måned.

Leter spor etter valper

Ved disse barmarkskontrollene leter vi etter spor som kan gi svar på om det har vært valpefødsel på stedet eller om det kun har vært et hyppig brukt matlager eller dagleie. Funn av toaletter, rester etter flere byttedyr, valpehår og leier, er spor som bidrar til å kunne anta at det er født valper på stedet. I 2009 ble det gjennomført 50 barmarkskontroller.

Vinteren 2009 resulterte arbeidet i at det ble registrert 53 valpekull i Norge. Dette tilsvarer en minimumsbestand på 330 jerv som fordeler seg på 72 jerv i

Sør-Norge (region 1-5), 85 jerv i Midt-Norge (region 6) og 173 jerv i Nord-Norge (region 7-8).

321 jerv i hele landet

Under registreringen av valper i 2009 ble det også samlet inn ca. 1100 prøver til DNA-analyse, men disse er ennå ikke ferdiganalysert. I 2008 ble det samlet inn 1235 prøver fra hele landet. På bakgrunn av disse prøvene identifiserte Norsk institutt for naturforskning (NINA) 291 ulike jerver, og estimerte bestanden til 321 jerv i hele Norge. Dette resultatet lå nært opptil estimatet på 340 jerv ut fra antall hi med valper i 2008.

Jerv 2009

1165 prøver samlet for DNA-analyse
1133 besøk innenfor kjente ynglelokaliteter
244 av 246 kjente ynglelokaliteter undersøkt

4,6 besøk i snitt per lokalitet
110 051 km tilbakelagt i jervovervåking
38 jerv felt av SNO etter vedtak fattet av DN
53 ynglende jervetisper påvist

Foto: Mogens Lorenzen

Jerven har ofte hi i storsteinet ur.

Foto: Vegar Pedersen

I begynnelsen av mai flytter ofte jervfamilien, mor og barn, til et nytt hi i nærheten. Her er det minimum to unger som har gått sammen med mor.

Om å jage et SPØ

Med sin myke pels ser mårhunden ut som et kosedyr, men skinnet bedrar. Det altetende hundedyret, som er på størrelse med en rev,

formerer seg raskt og er blitt et problem for fugler, smånagere, frosk og padder i de landene den har slått seg ned i.

Foto: Automatisk viltkamera

Mårhund er nattaktiv og ligger i perioder i "vintersøvn". Denne mårhunden ble avslørt i gutvik, Leka kommune i Nord-Trøndelag først på kvelden den 6. januar 2010, etter flere ubekreftede meldinger om mårhund i området.

Leveområdet for mårhunden i Gutvik, Nord-Trøndelag, var småkupert skog og kulturlandskap.

KELSE

Mårhund betraktes som en fremmed art og er ikke ønsket i Norge. Den kan jaktes på hele året. For å hindre at den etablerer seg, har SNO fått i oppdrag å registrere og avlive mårhunder i hele landet. Arbeidet går ut på å melde inn observasjoner av mårhund, bekrefte dem og iverksette uttak.

Første levende i Norge

Det kan høres ut som et overkommelig oppdrag, men i 2009 ble det ikke felt en eneste mårhund i Norge. Først på nyåret 2010 ble den første sikre observasjonen meldt inn – i Leka kommune ytterst i havgapet nord i Nord-Trøndelag.

En av fotoboksene våre tok bilde av en mårhund, og for første gang ble et eksemplar av arten fanget levende på norsk jord. Opplysninger fra lokalbefolkningen tyder på at det kan ha vært mårhund der i to år, altså tilbake til 2007.

Kommer fra Øst-Asia

Mårhunden er av øst-asiatisk opprinnelse og har sin naturlige utbredelse i Sør-øst-Sibir, Kina Japan og Korea. I perioden 1929 til 1955 ble det satt ut mårhund som pelsvilt i vestlige deler av datidens Sovjetunionen. Derfra har den spredt seg til deler av Vest-Europa. I Finland finnes mårhunden i dag i fast bestand nord til Bottenviken, og årlig felles det 75 000-130 000 dyr under jakt.

I Norge ble den første mårhunden påvist i Pasvik i 1983. Senere ble to individer påvist i Finnmark i henholdsvis 1988 og 1997. I 2007 ble seks individer funnet påkjørt eller skutt mellom Kautokeino i

nord og Hattfjelldal i sør. Samtidig kom det meldinger fra Sverige om en betydelig økning i aktiviteten hos mårhund. I 2008 ble det antatt at mårhund fikk 13 valpekull i Nord-Sverige, og over 50 mårhunder ble felt der.

Kamera og feller

Alle disse observasjonene tydet på at vi kunne vente økende innvandring av mårhund til Norge, og jakten ble trappest opp. SNO ble koblet inn og i løpet av 2009 var de mest aktuelle SNO-kontor-

ene utstyrt med feller til fangst av mårhund, og kamera til å fastslå riktigheten av observasjoner.

Kameraene som ble tatt i bruk har bevegelsessensorer som automatisk tar bilder ved bevegelse. De plasseres ut i områder der det er meldt om observasjon av mårhund, gjerne ved et åte. For å øke sjansen for å få bilde av mårhund blir det plassert ut luktstoff fra grårev (en amerikansk art) noen meter foran kameraet.

I 2009 kom det inn 85 meldinger om mårhund til SNO og ingen av dem er dokumentert, men en i Hattfjelldal ble "antatt mårhund". Den 1. januar 2010 ble det imidlertid dokumentert mårhund i Leka i Nord-Trøndelag, i et av de områdene det kom inn flere usikre meldinger fra i 2009.

Denne mårhunden var den første som ble fanget levende er i landet. Den ble sterilisert og radiomerket før den ble sluppet i det samme området, for å avsløre eventuelle artsfrender.

SNO mottok i løpet av 2009 85 meldinger om at mårhund var observert. Omkring en tredel av observasjonene viste seg å være av andre arter, som grevling, oter, katt eller rev. Kun en observasjon, i Hattfjelldal, ble det funnet spor på snøen etter noe som ble antatt å være en mårhund. Resten av observasjonene lot seg verken bekrefte eller avkrefte ved første kontroll. Ved de mest sannsynlige observasjonene ble det satt ut kamera, for å prøve å få sikre svar på om det var mårhund i området. Kameraene sto ute fra noen døgn og opp til måneder i strekk.

Advarsel til turgåere

Flere hundre bilder er tatt, men ikke et eneste som sikkert viser mårhund. Derimot er det bilder av rev, katt, grevling, jerv, elg, rein, sau, hare, kongeørn og flere forskjellige hunderaser. For å unngå å ta bilder av turgåere var det hengt opp informasjon/advarsel om at automatisk overvåking pågikk.

Ved observasjonen i Hattfjelldal hvor det ble funnet spor etter mårhund, ble det satt opp feller for å forsøke å fange dyret. Etter tre uker uten resultat eller nye observasjoner ble dette forsøket avsluttet.

Etter den første sesongen med arbeid med mårhund står vi igjen med flere spørsmål enn svar. Hvor mange mårhunder finnes det egentlig i Norge? Finnes det flere enn den i Leka? Og hvorfor klarer vi i så fall ikke å finne dem?

Lite kjennskap til mårhund

En god del av de meldingene som kommer inn til SNO, viser seg å være observasjon av andre arter enn mårhund. Dette gjelder både i tilfeller hvor personer har sett dyret og ved observasjoner av spor. Selv døde dyr av både grevling, katt og rømt farmrev er meldt inn til SNO som sikre observasjoner av mårhund. Trolig skyldes dette at mårhund er en ny og fremmed art, som de færreste har noe kjennskap til.

Observasjonene i Leka viser samtidig at vi aldri kan avkrefte en observasjon uansett hvor den dukker opp. Alle meldinger må derfor behandles som at det er mårhund. Hvor stor mulighet det er for at de mårhundene som er i Norge blir oppdaget? Mårhunden er aktiv om natten og tilbringer dagen i rev- eller grevlinghi. Den trives best i

våtmarksområder og sumpskog som er lite brukt av mennesker.

Antall mårhunder vi snakker om er i verste fall noen få individer spredt utover et stort område. For oss får arbeidet et preg av å lete etter nåla i høystakken uten helt sikkert å vite at det er ei nål der. Eller som en medarbeider sa: "Å lete etter mårhund er som å jage et spøkelse".

Mårhunden sover mye om dagen og i lengre perioder om vinteren.

UØNSKEDE ARTER

Svartelister

Tekst: Jostein Sandvik

I tillegg til mårhund er det en rekke andre arter som er uønsket i vår fauna. De fleste er kommet hit ved menneskelig hjelp, enten ved planlagt flytting / utsetting, eller som blindpassasjer sammen med annen transport eller reisevirksomhet. En oversikt over de introduserte artene finnes i *Norsk svarteliste 2007* som Artsdatabanken er ansvarlig for.

Foto: Michael Eklo

En problematisk plante av disse er rynkerose. Disse kan fjernes både mekanisk og kjemisk, men det krever en omfattende oppfølging i flere år om rynkerosene skal forsvinne. Bildet t.v. viser rynkeroser som blir tatt mekanisk i Hjertvika naturreservat i Møre og Romsdal.

Rynkerosene ble plantet i hageanlegg allerede på 1800-tallet, men det er først de siste 10-årene den har spredt seg kraftig langs kysten nordover til Troms.

Spredningen har trolig sammenheng med redusert utmarksbeite, slik at man i dag i enkelte områder har store, tette bestander.

SNO er involvert i både kartlegging og tiltak for bekjempelse av rynkeroser i en rekke verneområder langs kysten. Tiltakene blir gjennomført i henhold til Handlingsplan for bekjempelse

av rynkeroser i utvalgte verneområder langs norskekysten, og skjøtselsplaner for de enkelte verneområdene.

Foto: Jostein Sandvik

Da kysten BA

Tonnevis av olje strømmet ut i Såstein sjøfuglreservat da lasteskipet "Full City" grunnstøtte utenfor Langesund natt til 31. juli i fjor. I løpet av et snaut døgn startet kampen mot oljesølet som spredte seg langs mer enn 100 kilometer strandlinje

Foto: Terje Haugland

Beltet med olje traff land fra de vestre delene av Vestfold og ned til Aust-Agder. Hele 36 verneområder ble berørt, og verst gikk det ut over området Nevlungshavn – Jomfruland.

En slik ulykke utfordrer samarbeidet mellom flere offentlige organ - SNO inkludert - og frivillige organisasjoner. "Full City" havarerte i et ferieparadis, og ulykken fikk stor nasjonal oppmerksomhet. I tillegg var det lokale engasjementet sterkt.

Balanserte på glatte steiner

Det var mange glatte steiner å skli på, både bokstavelig talt og i overført be-

tydning. Flere enn SNO sine folk fikk testet evnene i kunsten å balansere, og noen endte opp med større eller mindre oljeflekker på klærne.

Kystverket har hovedansvar for arbeidet ved større båtulykker som "Full City"-havariet. Lokalt ble arbeidet ledet av de regionale IUA'ene i Telemark, Vestfold og Aust-Agder (Interkommunale Utvalg for Akutt forurensning). SNO sin rolle var å bistå fylkesmennene og IUA på oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning.

SNO organiserte arbeidet med å dokumentere og samle inn skadet fugl, og å gjennomføre tellinger av sjøfuglebestanden. Vi registrerte også olje som traff land i verneområdene, og utførte andre oppgaver i felt. Basene våre lå i Helgeroa i Vestfold og i Langesund i Telemark.

Fanget skadet fugl

Da "vaskeriet" ble opprettet i Langesund endret oppdraget seg fra å avlive skadet fugl til å fange den inn. Alle de døde og skadede fuglene ble sendt dit. Skadet fugl ble pleiet, merket og sluppet ut igjen.

I dette arbeidet var mannskaper fra de lokale viltnebdene og to av de best be-

mannede fuglestasjonene i Norge, Mølen og Jomfruland, helt avgjørende for resultatet. I Langesund var de fleste miljøvernorganisasjonene på plass. Kunsten var å organisere alle som ønsket å bidra.

Om å kjenne rollen sin

God håndtering av en krisesituasjon krever at alle jobber for felles sak og kjenner sin rolle. Arbeidet med ulykken i sin helhet ble av flere i etterkant kritisert for å være for dårlig organisert. Ikke alle kjente til de ulike aktørens roller, og mange mente sikringsarbeidet kom for sent i gang.

I Vestfold var SNO bedt om å være tilstede som fylkesmannens feltapparat i startfasen. SNO i Telemark, var godt kjent med IUA, og har de siste årene beskrevet oppdrag fra IUA i vår årlige bestillingsliste fra fylkesmannen. Etter hvert ble SNO sin rolle definert mer inn i aksjonen i Vestfold også.

At vi ikke har utarbeidet en felles strategi for slike katastrofer ble en lærepenge. For oss blir det viktig å gjennomgå rutinene vi har for slike ulykker. Hva slags utstyr er det nødvendig å ha tilgjengelig? Hva er vår rolle i forhold til de andre?

DET I OLJE

Tekst: Live S. Danielsen

Havariet med "Full City" viste at SNO er dyktige på situasjoner i felt og tilbakemeldinger i ettertid har vært svært positive om SNOs innsats. Det førte også til at vi har fått bedre kontakt med lokale krefter.

Fugl og feriegjester

For fuglene var det hell i uhell at ulykken skjedde da den skjedde. De fleste – både trekkende strandfugl og sjøfugl – var andre steder enn akkurat der oljen var. Slik de alltid er på denne tiden av året. I følge tellingene omkom ca. 2000

sjøfugl. De aller fleste av disse er jaktbare arter.

I området som ble mest berørt av ulykken, har vi gode kunnskaper om fuglelivet. Mølen og Jomfruland (Stråholmen) er blant de viktigste rasteområder for marine dykkender i Oslofjorden. De har vært grundig overvåket siden slutten av 1960 tallet.

Det er verdt å merke seg at ulykken relativt sett fikk stor oppmerksomhet. Strendene var inntatt av feriegjester i stedet for fugl. Mange områder er nasjonalt (og internasjonalt) kjent, slik som Mølen som er et fuglefrednings-

MV Full City er et Panama-registrert lasteskip på 167 meter og 15 878 bruttotonn med kinesisk besetning. Skipet hadde inntil 1000 kubikkmeter tungolje (av typen IF 180) og 120 tonn lett olje om bord.

I følge tellingene omkom ca 2000 sjøfugl.

I overkant av 120 km strandlinje og 36 verneområder mellom Larvik og Grimstad ble forurenset av olje.

Per 26. november 2009 var ca 700 tonn olje og oljeemulsjon tatt opp fra sjø og strender.

(Kilde: Fellesside for IUA Aust-Agder, Telemark og Vestfold)

Foto: Espen Marker

To knoppsvaner med tydelige oljeskader.

Oljelenser ble lagt ut i de mest sårbare områdene. Fugler som er skadet av olje, som disse ærfuglene, går ofte opp av vatnet for å redusere varmetapet etter at fjædrakten ikke lenger er vannavstøtende.

Foto: Egil Sogbo

Oljesøl i sjøfuglreservatene kan være svært dramatisk for de lokale bestandene. Denne gangen var hekkeperioden over og mange fugler hadde trekt ut for å gjennomføre fjærskifte. Likevel døde ca 2000 sjøfugler etter "Full City" ulykken.

område på IUCN sin liste. I tillegg ligger Nordens første UNESCO Europeiske geopark innenfor rullesteinstranda på Mølen, med bant annet. 230 viking-graver.

Tett på katastrofen

Det var mange som følte katastrofen tett på kroppen, bokstavelig talt, og hadde tid til å engasjere seg. En uke etter havariet ble det satt opp advarsel om å gå på strender med mye oljesøl. Lensene, som var lagt ut for å samle oljen, gjorde at lokalbefolkningen og feriegjestene måtte redusere båtbruken. I tillegg berørte det folk å se døde og halvdøde fugl liggende i strandkanten. Ikke minst ærfugl, som mange setter pris på.

Naturen skriker ikke alltid like høyt og gir ikke alltid like tydelige og umiddelbare signaler. De langsiktige og usynlige konsekvensene av oljen som er sluppet ut i havet og kommet inn på strendene, vil vi kanskje få om flere år. Det kan hende vi aldri vil kunne se de totale effektene heller.

Erfaringene med "Full City"-ulykken forteller også hvor viktig det er å lede et

arbeid fast, men med rom for et helhetlig perspektiv. Man bør ha evnen til å bruke fortidens erfaringer, favne det som skjer i øyeblikket, og å kunne se inn i fremtiden. Dette er en kunst som er få forunt, og noe å strekke seg mot for oss i SNO.

Naturen reiser seg

Ettersom ukene gikk, levde naturen videre. På en av de mest tilgrisede strendene, Nevlungstranda, viste strandplanter hvilken iboende gjenreisningskraft naturen har: Til tross for at de var fullstendig tilsølt av olje, vokste grønne skudd tilsynelatende upåvirket videre.

På få år har Norge opplevd et knippe større båthavari, og katastrofer vil komme igjen. Denne ulykken skjedde i nærrområder i ferietiden mens det var varmt i vannet. Det var både på godt og vondt. Slike katastrofer forteller oss om hva som er vår styrke, og hvor vi blir tatt på senga. De gir oss en gylden mulighet til å utvikle oss som organisasjon. Initiativ for å avklare og tydeliggjøre SNOs rolle i denne type situasjoner er derfor allerede tatt, slik at forutsetningen for å lykkes enda bedre neste gang blir styrket.

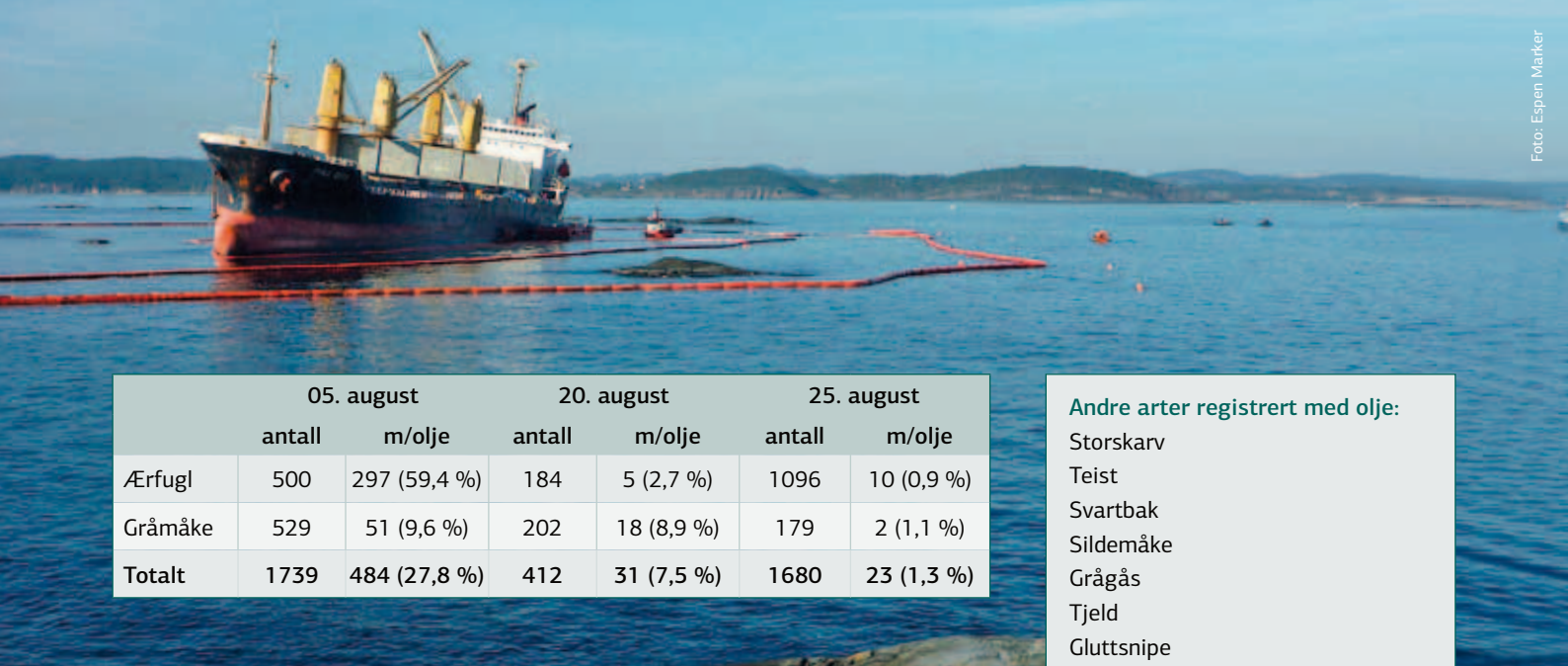
Foto: Espen Mariker

Bark brukes ofte for å samle opp oljen på strendene.

Foto: Terje Haugland

Kun blomsten av strandstjernene stakk opp over oljen da den vasket i land på Mølen i Vestfold.

	05. august		20. august		25. august	
	antall	m/olje	antall	m/olje	antall	m/olje
Ærfugl	500	297 (59,4 %)	184	5 (2,7 %)	1096	10 (0,9 %)
Gråmåke	529	51 (9,6 %)	202	18 (8,9 %)	179	2 (1,1 %)
Totalt	1739	484 (27,8 %)	412	31 (7,5 %)	1680	23 (1,3 %)

Andre arter registrert med olje:

Storskarv
Teist
Svartbak
Sildemåke
Grågås
Tjeld
Gluttsnipe
Rødstilk
Linerle

Stormen førte Full City godt opp i fjæresteinene i Såsteinen naturreservat ved Langesund i Telemark.

"Full City" – dag for dag

- 31.07 "Full City" grunnstøter – statlig aksjon iverksettes.
- 31.07 SNO på vannet. Organiserer uttak av skadet fugl med Bamble viltneemd.
- 01.08 SNO kontakter Kragerø viltneemd for å få på plass apparat til uttak av skadet fugl.
- 01.08 Tipstelefon for publikum på plass.
- 03.08 Fuglemottak opprettet i Langesund.
- 03.08 Alle båter satt opp med ornitolog for å kunne vurdere fuglenes tilstand og telle fugl. Daglig innrapportering til IUA v/ FMVA kl. 20.00.
- 05.08 Første rapport om omfang av olje i verneområder i Telemark ferdig.
- 06.08 Nødløseoperasjonen påbegynnes, under oppsyn av Kystverket.
- 06.08 Det innføres ferdselsforbud ved havaristen.
- 10.08 Fugletelling i hele aksjonsområdet.
- 12.08 Aksjonen går over fra akutfase til strandrensefase/driftsfase.
- 17.08 Nødlossingen sluttført, og "Full City" trekkes av grunnen. Slepes til Nato-kaia ved Eikstrand i Bamble.
- 20.08 Fugletelling i hele aksjonsområdet.
- 26.11 Siste arbeidsdag for Full City-aksjonen til IUA i Telemark. Aksjonen tar sikte på at strendene i Telemark skal være helt rene innen juni 2010.

(Kilde IUA Telemark sin hjemmeside – 29.11.09)

Foto: Live S. Danielsen

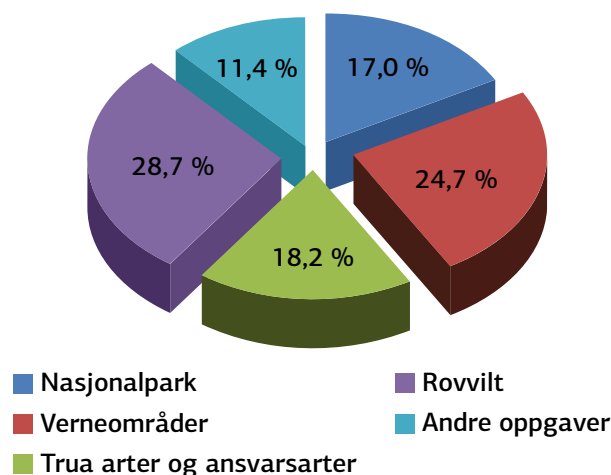
SNO deltok både i kartleggingen av sjøfuglbestanden i området, overvåkingen av skadeandelen og innsamling av oljeskadde fugler. Her er en ærfuglhunn fanget.

TILSYN *med nasjonale miljøverdier*

Formålet med Statens naturoppsyn (SNO) er å ta vare på de nasjonale miljøverdiene og forebygge miljøkriminalitet. De viktigste miljøverdiene i denne sammenheng er verneområdene, nasjonalparker og naturreservater, trua og sårbare arter og deres leveområder. Tilsynet med disse miljøverdiene blir utført av SNOs lokalt tilsatte naturoppsyn, i tillegg til et utstrakt samarbeid og tjenestekjøp fra andre aktører som driver oppsyn i naturen.

Nøkkeltall	
Antall ansatte:	109
Antall lokalkontorer:	55
Disponibelt budsjett:	178,1 mill
Tillegg gjennom "krisepakken" tiltak i nasjonalparker og verneområder:	47,1 mill

TIMEFORBRUK I SNO 2009

SAMARBEID *og tjenestekjøp*

I 2009 hadde SNO store tjenestekjøp av Statskog Fjelltjenesten, 27 fjellstyrer, 3 bygdeallmenninger, Statskog Lyngdal, utmarksråd, Skjærgårdstjenesten, kommuner, grende- og beitelag og ca 70 enkeltpersoner og foretak.

Det ble kjøpt tjenester av følgende fjellstyrer: Aurland, Dovre, Engerdal, Folldal, Lesja, Finndalen, Lom, Luster, Nesset, Sunndal, Vågå, Ålen og Haltdalen, Fjellstyrene i Midtre-Gauldal, Selbu, Sonen og Sonvadsfoss, Snåsa, Røyrvik, Fjellstyrene i Lierne, Namskogan, Overhalla, Namdalseid, Ringebu, Gausdal, Sollia,

Sel, Øystre Slidre og Hardangervidda. I tillegg til de to store bygdeallmenninger

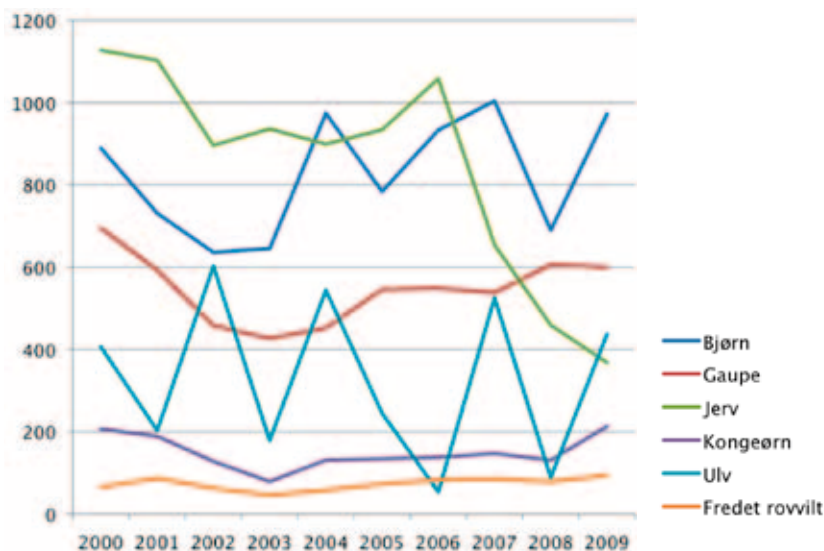
Skjåk og Oppdal, ble det også kjøpt tjenester av Løiten allmenning.

Det totale tjenestekjøpet fra Statskog og fjellstyrene for oppsyn og tiltak i nasjonalparker (NP) og verneområder (VO), rovviltarbeid, fjellrev, lakseoppsyn og villrein er fordelt i tabellen.

Arbeidsområde	Statskog	Andel	Fjellstyrene	Andel
Oppsyn og tiltak i NP og VO	8 212 353	79 %	4 111 338	77 %
Rovviltarbeid	1 167 876	11 %	1 104 123	21 %
Fjellrev	706 321	7 %	51 415	1 %
Lakseoppsyn	280 956	3 %	-	0 %
Villrein	-	0 %	50 000	1 %
Totalt	10 367 506	100 %	5 316 875	100 %

DOKUMENTASJON *av rovviltskader*

SNO har timeengasjert 205 rovvilt-kontakter med ansvar for dokumentasjon av rovviltskader i hele landet. Årlig blir det innmeldt 6-7.000 kadaver av sau som blir nærmere undersøkt for å avdekke dødsårsak. I 2009 ble 2684 sauer dokumentert eller antatt drept av fredet rovvilt, av de kadavrene SNO undersøkte. Fordelingen mellom de ulike rovviltartene går fram av figuren. Den totale kostnaden på arbeidet rovviltkontaktene gjorde i 2009, i hovedsak skadedokumentasjon, ble kr. 9.3 mill.

TILSYN *og lovbrudd*

SNO har oppsynsmyndighet og fører kontroll med at bestemmelsene i frilufsloven, naturmangfoldloven (tidligere naturvernloven), motorferdselloven, kulturminneloven, viltloven, laks- og innlandsfiskloven, markaloven og deler av forurensningsloven blir overholdt. I tillegg anmeldes også overtredelser av andre lover, slik som havressursloven, våpenloven, veitrafikkloven og plan- og bygningsloven.

I 2009 ble det innlevert 809 anmeldelser fra SNOs faste ansatte og gjennom det tjenestekjøpet SNO har hatt. Dette er omtrent på samme nivå som i 2008, eller noe lavere, for de fleste lovområdene. Den største endringen gjelder havressursloven og anmeldelser for ulovlig hummerfiske, som var større i 2008 enn i 2009. I tillegg ble det innført et eget datasystem for skriving av

anmeldelser som medførte at det for SNOs ansatte kun var de anmeldelser som ble skrevet og levert av SNO som ble registrert. Dette fikk størst betydning

for antall anmeldelser på motorferdsel vinter, som i stor grad skjer i samarbeid med politiet.

	2007	2008	2009
Viltloven	31	35	21
Laks- og innlandsfiskloven	374	564	547
Naturvernloven/NML	61	63	63
Motorferdsel vinter	88	99	59
Motorferdsel barmark	40	27	25
Frilufsloven	1	0	0
Kulturminneloven	0	0	0
Forurensningsloven	10	5	4
Markaloven	-	-	0
Andre lover	27	234	90
Totalt	632	1027	809

